

मत्स्यपालन बारे धेरैपटक सोधने प्रश्न र सोको उत्तर

१. व्यवसायिक माछापालन सुरुवात गर्न के के कुरामा ध्यान दिनुपर्दछ ?

व्यवसायिक माछापालनमा पोखरी लगायतको पूर्वाधार निर्माणका लागि उच्च लगानी लाग्ने भएकाले प्राविधिक, आर्थिक र व्यवहारिक दृष्टिकोणले विश्लेषण गरी उपयुक्त स्थानको छनोट गर्नुपर्दछ। नयाँ पोखरी निर्माणको लागि जग्गा छनोट गर्दा निम्न कुराहरूको राम्रो सुविधा भएको ठाउँ छनोट गर्नु उपयुक्त हुन्छ।

- **जलवायु र भौगोलिक अवस्था:** कार्प जात माछापालनको लागि न्यानो पानी (१८-३२°C) भएको स्थानको छनोट गर्नु पर्दछ साथै बाढी पहिरोको जोखिम नभएको स्थान छनोट गर्नुपर्छ।
- **पानीको उपलब्धता :** माछापालनका लागि पानीको स्थायी स्रोत हुन जरुरी छ। साथै वैकल्पिक रूपमा बोरिङ, कुलो आदि समेत भएमा व्यवसायलाई अझ सफल बनाउन सकिन्छ।
- **माटोको किसिम :** पोखरी निर्माणको लागि पानी लामो समयसम्म जम्ने चिम्ट्याइलो दोमट माटो भएको स्थानको छनोट गर्नु पर्दछ।
- **अन्य पूर्वाधारहरू:** बाटो, बजार, बिजुली, यातायात, कामदार, सुरक्षा तथा सञ्चारको सुविधा भएको स्थानको छनोट गर्नु पर्दछ।

२. कार्प माछा पोखरी कुन साइज र कति गहिराईको बनाउनु पर्दछ ?

पोखरीको आकार त्यसको उपयोगको आधारमा ठूलो वा सानो हुन सक्दछ। जस्तै :

पोखरीको किसिम	प्रति पोखरीको क्षेत्रफल (कठामा)	पानीको गहिराई
नर्सरी पोखरी	०.६ - २	०.८ - १.० मिटर
ठूलो भुरा हुर्काउने अर्थात् रियरिङ पोखरी	२ - ६	१.०- १.२ मिटर
उत्पादन पोखरी	६-६०	१.२-२.० मिटर
माउ माछा पोखरी	६ - १५	१.५ - २.० मिटर

✓ पोखरी निर्माण गर्दा आयताकार पोखरी निर्माण गर्नुपर्छ।

✓ उत्पादन पोखरी चौडाई ५० मिटर भन्दा बढी भएमा जाल तान्न अप्ठ्यारो हुन्छ।

३. माछापालनको लागि पानीको तापक्रम कति चाहिन्छ ?

माछाको जातीय गुण अनुसार फरक फरक तापक्रम चाहिन्छ। जस्तै:

- कार्प जातको माछाको लागि उपयुक्त पानीको तापक्रम १८ -३२ डि.से.
- पंगास माछाको लागि २५-३० डि.से. र टिलापिया माछाको लागि २७ - ३२ डि.से.

- रेन्बो ट्राउट माछाको वृद्धि विकासको लागि १४- २० डि.से. र प्रजननको लागि ८-१४ डि.से. चाहिन्छ।

४. नेपालको तराई क्षेत्रमा पालन गर्न सकिने उपयुक्त माछाका जातहरू के के हुन् ?

नेपालको तराई क्षेत्रमा ७ जातका कार्प माछाहरू (कमन कार्प, ग्रास कार्प, सिल्भर कार्प, बिगहेड कार्प, रहु, नैनी, भाकुर) र एक लिंगीय टिलापिया र पंगास माछापालनका लागि उपयुक्त हुन्छन्।

५. पोखरीमा मलखाद र चुनको मात्रा कति हुनुपर्दछ ?

निम्न अनुसारको सिफारिस मात्रामा मलखाद तथा चुनको प्रयोग गर्नु पर्दछ।

माछापोखरीमा चुन हाल्नुको प्रमुख तीन उद्देश्यहरूमा पोखरी मलिलो हुन, रोग कीरा नियन्त्रण र पोखरीको पानीको अम्लीयपनालाई घटाउन प्रयोग गरिन्छ।

मलखाद र चुन	मात्रा	प्रयोग गर्ने तरिका	प्रयोग गर्नुको कारण
क) प्रांगारिक मल (पाकेको गोबर मल)	१००-१५० के.जी./ कट्टा	आधार मात्रामा (पोखरीमा पहिलो पटक गोबर मल प्रयोग गर्दा)।	उपयुक्त मात्रामा मलखादको प्रयोग गर्नाले पोखरीमा प्राकृतिक आहाराहरू उत्पादन गर्न मद्दत गर्दछ। पोखरीको माटोमा पोषक तत्वहरूको मात्रा ठाउँ अनुसार फरक-फरक हुने भएकोले मलखाद तथा चुनको मात्रा समेत घटबढ हुन सक्दछ। अनुपयुक्त तरिकाले मलखादको प्रयोग गरिएमा यसले नोक्सान पुर्याउन सक्दछ।
	१० के.जी./ कट्टा	प्रत्येक १५ दिनको फरकमा पानीको गुणस्तर अनुसार प्रयोग गर्ने।	
ख) रासायनिक मल			
१) युरिया (Urea)	४ के.जी./ कट्टा	आधार मात्रामा (पोखरीमा पहिलो पटक मल प्रयोग गर्दा)।	
	७५० ग्राम/ कट्टा	प्रत्येक ७ दिनको फरकमा पानीको गुणस्तर अनुसार पानीमा घोलेर पोखरीमा प्रयोग गर्ने।	
२) डी.ए.पी. (D.A.P.)	३ के.जी./ कट्टा	आधार मात्रामा (पोखरीमा पहिलो पटक मल प्रयोग गर्दा)।	
	५०० ग्राम/ कट्टा	प्रत्येक ७ दिनको फरकमा पानीको गुणस्तर अनुसार पानीमा घोलेर पोखरीमा प्रयोग गर्ने।	

ग) चुन	१५ के.जी./ कट्टा	पोखरीमा पानी राख्नु भन्दा पहिला प्रयोग गर्ने। (पोखरीमा पानीको पी.एच. मान अनुसार प्रयोग गर्नु पर्दछ)।
--------	------------------	--

६. पोखरीमा मलखाद प्रयोग गर्दा के के कुरामा ध्यान दिनु पर्दछ?

पोखरीमा मलखाद प्रयोग गर्दा निम्न कुराहरुमा ध्यान दिनु पर्दछ।

- ✓ घाम लागेको बेलामा बिहान पख प्रयोग गर्नु पर्दछ।
- ✓ आलो गोबर प्रयोग नगर्ने, कुहाएर वा कम्पोस्ट बनाएर मात्र प्रयोग गर्नु पर्दछ।
- ✓ गोबर मलको प्रयोग गर्दा सदैब एकै ठाउँमा गर्नु हुँदैन, प्रत्येक पटक प्रयोग गर्दा छुट्टाछुट्टै ठाउँमा प्रयोग गर्नु पर्दछ।
- ✓ बादल लागेको, पानीको रंग गाँढा हरियो/खैरो भएको समयमा मलको प्रयोग गर्नु हुँदैन।

७. कार्प माछाको लागि कस्तो दाना खुवाउनु उपयुक्त हुन्छ ?

- माछाको दानामा करिब ६०-६५% उत्पादन खर्च लाग्ने गर्छ।
- माछालाई प्रयोग गरिने आहारामा प्रोटीनको मात्रामा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ।
- माछाको जात तथा शारीरिक अवस्था अनुसार प्रोटीनको मात्रा निर्धारण गरिन्छ। खाने माछाको भन्दा माउ माछा तथा भुरा माछालाई बढी प्रोटीनको आवश्यकता पर्दछ।
- सामान्यतया कार्प जातका खाने माछा उत्पादन गर्ने क्रममा पालिएका माछाहरुलाई २२-२५ प्रतिशत र भुरा माछाको लागि ३०-३५ प्रतिशत प्रोटीनयुक्त आहारा प्रदान गर्नुपर्दछ।
- बजारमा विशेष गरी दुई प्रकारको दाना पाइन्छ।
 - क) पेलेट (पानीमा तैरने (Floating) र पानीमा डुब्ने (Sinking))
 - ख) धुलो दाना

८. ग्रास कार्प माछाले कुन कुन घाँसहरु खान्छ ?

ग्रासकार्प माछा ५० ग्राम भएपछि घाँस खान्छ। यसका लागि उपयुक्त घाँसहरुमा बर्सिम, सुडान ग्रास, नेपियर, किम्बुको पात, इपिल इपिलको पात, केराको पात, तथा अन्य कलिलो पात हुने घाँसहरु खाने गर्दछ।

९. पोखरीमा कार्प जातका माछा भुरा कति संख्यामा राख्नु पर्दछ ?

सबै माछाले एकै किसिमको आहारा नखाने तथा पोखरीमा उत्पादन हुने प्राकृतिक आहाराहरु पनि विभिन्न किसिमको हुने भएकोले पोखरीमा उपलब्ध हुने प्राकृतिक आहाराहरुको अधिकतम उपयोग गर्नको लागि

हालसम्म कृषकहरूले प्रतिकट्टा जलाशयमा ५-१० ग्रामभन्दा ठुलो साइजका फिङ्गरलिङ्गहरू ३०० देखि ५०० गोटा कार्प जातका माछाहरू एउटै पोखरीमा राखेर मिश्रित माछापालन गर्ने गरिएको छ।

१०. पोखरीमा माछा भुरा राख्दा के के कुरामा ध्यान दिनुपर्दछ ?

- पोखरीमा माछा भुरा राख्नुभन्दा पहिले भुरा ल्याएको प्याकिङ्गको पानी र पोखरीको पानीको तापक्रम हेर्नुपर्दछ।
- भुरा ल्याएको पानी र पोखरीको पानीको तापक्रम फरक छ भने पोखरीमा भुरा छाड्नु हुँदैन।
- भुरा ल्याइएको प्लाष्टिकको प्याक (भाँडा) ३० मिनटसम्म प्याक नखोलीकन त्यसै पोखरीमा राखिदिनुपर्छ। जबसम्म दुवै पानीको तापक्रम बराबर हुँदैन।
- जब तापक्रम बराबर हुन्छ अनि मात्र माछा भुरा पोखरीमा छोड्नुपर्छ।
- माछा भुरा पोखरीको डिल माथिबाट खन्याउनु हुँदैन। पोखरीको पानीमा बिस्तारै छाडेमा तिनीहरू आफैँ पौडिदै पानीमा जान्छन्।

११. कार्प माछाको भुरा कुन कुन समयमा पाइन्छ ?

क्र.स.	सिफारिस गरिएका कार्प माछाका जात	माछा भुरा उपलब्ध हुने समय
१	कमन कार्प	फाल्गुन-जेष्ठ
२	सिल्भर कार्प	जेष्ठ -भाद्र
३	विगहेड कार्प	जेष्ठ -भाद्र
४	ग्रास कार्प	बैशाख-जेष्ठ
५	रहु	अषाढ-भाद्र
६	नैनी	अषाढ-भाद्र
७	भाकुर	श्रावण- भाद्र

माछाका भुराहरू मत्स्य विकास केन्द्र, निजी ह्याचरी र नर्सरीहरूमा उपलब्ध हुन्छन्।

१२. विभिन्न माछाको भुराको के कति मूल्य पर्दछ?

विभिन्न जातका माछा भुराहरू सरकारी तथा निजी फार्म केन्द्रहरूमा उपलब्ध हुन्छन्। कृषक आफैँले यी स्थानहरूमा सम्पर्क गरेर भुरा खरिद गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ। विभिन्न जातका माछा भुराको मूल्य सरकारी फार्म केन्द्रहरूमा निम्न अनुसार तोकिएको छ :

सि.नं.	विवरण	कमन कार्प रहु, नैनी	सिल्भर/ग्रास/विगहेड
१	ह्याचलिड (प्रति लाख)	२,०००/-	२,५००/-

२	फ्राई (प्रति गोटा)	०.२५/-	०.२५/-
३	फिङ्गरलिड (प्रति गोटा)	०.७५/-	०.७५/-
४	एड्भान्स फिङ्गरलिड (प्रति गोटा)	१.५/-	१.५/-

१३. खाने माछा उत्पादन पोखरीमा भुरा स्टकिङ्गको जातीय अनुपात कस्तो हुनुपर्दछ ?

पोखरीमा उत्पादन हुने प्राकृतिक आहाराहरूको उपलब्धता एवं अन्य व्यवस्थापन पक्षलाई विचार गरी निम्नअनुसार माछाको अनुपात मिलाएर राख्न सकिन्छ।

क्र.सं.	सिफारिस कार्प जातको माछा	सातै जात पाल्दा	आयातित कार्प मात्र राख्दा	स्थानीय कार्प मात्र राख्दा
१	कमन कार्प	२५%	३५%	-
२	सिल्भर कार्प	३५%	४५%	-
३	बिगहेड कार्प	५%	१५%	-
४	ग्रास कार्प	५%	५%	-
५	रहू	१०%	-	३०%
६	नैनी	१५%	-	३०%
७	भाकुर	५%	-	४०%
जम्मा		१००%	१००%	१००%

- ✓ बिगहेड कार्प तथा भाकुर दुवै मिलाएर वा एक अर्काको सट्टामा राख्न सकिन्छ।
- ✓ माछा भुराको स्रोत, दाना, मल, जलवायु तथा घासको उपलब्धता, पोखरीको व्यवस्थापन अनुसार माछाको जातको अनुपातलाई घटाउन वा बढाउन सकिन्छ।

१४. कार्प माछाको खाने व्यवहार कस्तो हुन्छ ?

- माछाको खाने बानी उसको बस्ने स्थान वा सतह, मुखको बनावट आदिमा भर पर्ने हुन्छ।
- सिल्भरकार्प माछाले मुख्य रूपमा पानीमा भएको सूक्ष्म वनस्पति (Phytoplankton) खाने गर्दछन्।
- बिगहेड र भाकुर माछाले पानीको माथिल्लो भागमा भएको सूक्ष्म जीवहरू (Zooplankton) खान्छन्।
- रहू माछा पोखरीको बिचको भागमा बस्छ र यसले सूक्ष्म वनस्पति (Phytoplankton), सूक्ष्म जीवहरू (Zooplankton) र सडेगलेका पदार्थहरू खान्छन्।
- कमन कार्प र नैनी माछाहरूले पिँधमा पाइने कीराहरू, सडेगलेका पदार्थ, हिलोमा पाइने पोषक तत्वहरू वा बाहिरबाट दिइने दाना रुचाएर खान्छन्।

- ग्रास कार्प माछाहरू पानीभिन्न भएको तथा बाहिरबाट दिइने घाँस खान रुचाउँछन्।

१५. कार्प माछाहरू कति समयमा विक्री योग्य साइजका हुन्छन् ?

कार्प जातका माछा भुराहरू (५-१० ग्रामका) करिब १० महिना पोखरीमा पालन गरे पश्चात विक्री योग्य हुन्छन्।

१६. माछापालन गर्दा देखापर्ने शत्रुजीवहरू के-के हुन सक्छन् ?

माछापालन गर्दा उत्पादनमा प्रतिकूल असर पार्ने हानिकारक जीवहरू दुई प्रकारका छन्।

- **पानीभिन्न रहने जीवहरू:** यस अन्तर्गत जंगली माछा, सर्प, भ्यागुता तथा तिनका बच्चाहरू (ट्याडपोल), साथै विभिन्न प्रकारका पानीका कीराहरू पर्दछन्, जसले भुरा तथा साना माछालाई प्रत्यक्ष क्षति पुऱ्याउँछन्।
- **बाहिरबाट आक्रमण गर्ने जीवहरू:** यस अन्तर्गत चराचुरुङ्गी, पानी हाँस, चिल, ओत आदि पर्दछन्, जसले पोखरीमा रहेका माछालाई सिकार गरी उत्पादनमा नोकसानी पुऱ्याउने गर्दछन्।

यी हानिकारक जीवहरूको समयमै रोकथाम तथा प्रभावकारी नियन्त्रण नगरेमा अपेक्षित उत्पादन तथा आर्थिक लाभ हासिल गर्न कठिन हुन्छ।

१७. माछापोखरीमा अक्सिजनको कमीका लक्षणहरू के के हुन् ?

- विशेष गरी बिहानको समयमा, गर्मी तथा बादल लागेको समयमा दिनभर बादल लागेमा, पोखरीमा बढी संख्यामा माछा स्टक गरेमा, गोबरमल बढी प्रयोग गरिएमा यो अवस्था आउन सक्दछ।
- बिहान घाम उदाउनु अघि पोखरीका माछाहरू समूहमा पानीको सतहमा आई प्याक-प्याक गरेको देखिन्छ। पोखरीमा पानीको प्रवेशद्वार नजिक माछाहरू जम्मा भएका हुन्छन् तथा मरेका माछाहरूको मुख खुल्ला देखिएको हुन्छ।

१८. पोखरीमा अक्सिजनको कमी भएमा के गर्नुपर्दछ ?

- एरिएटरको प्रयोग गर्ने।
- पोखरीमा बाहिरबाट तत्काल पानी फेरबदल गर्ने।
- पानीको फोहोरा बनाई सोही पोखरीमा खसाल्ने। यसरी पानी खसाल्दा वायुमण्डलीय अक्सिजन पोखरीको पानीमा घुलनशील हुन्छ।
- यदि पोखरीमा माछा भुरा बढी स्टक गरिएको छ भने जाल हाली बढी भएको माछा निकाल्ने।
- घुलित अक्सिजन कमी भएको वेलामा दाना र मल प्रयोग नगर्ने।
- पानी नधमिलिने गरी पोखरीमा मानिस पसेर पानी चलाउने वा पौडी खेल्ने।

१९. पोखरीको पानी धेरै हरियो के कारणले हुन्छ ?

- यदि पोखरीको पानीको रंग गाँढा हरियो छ भने त्यसले पोखरीमा सूक्ष्म वनस्पतिजन्य जीव (फाइटोप्लाइटन) को उपस्थिति धेरै छ भन्ने देखाउँदछ। माछापालनका लागि पोखरीको पानीको रंग केराको पातजस्तो हरियो हुनु भनेको राम्रो हो।
- समय र अवस्थाअनुसार यो हरियो रंग परिवर्तन भइरहन्छ अर्थात् पानीको रंग हरियोबाट खैरो वा गुलाबी हुँदै गएमा यसले सूक्ष्म प्राणीजन्य जीव (जुप्लाइटन) को उपस्थिति देखाउँदछ।
- पानीको रंग अत्यधिक हरियो र खैरो भएको अवस्थामा तत्काल पानी फेरबदल गर्नु पर्दछ।

२०. माछाका रोगका लक्षणहरू के के हुन् ?

माछामा रोग लागे नलागेको थाहा पाउन निम्न कुरामा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ।

- माछालाई दिएको आहारा कम खानु वा नखानु।
- माछाको चाल चलनमा परिवर्तन आउनु।
- माछा समूहमा नभई छुट्टाछुट्टै बस्ने।
- पोखरीको छेउछाउमा देखिनु।
- माछाको शरीर सामान्य अवस्था भन्दा फरक रंग देखापर्नु।
- शरीरमा घाउ खटिरा तथा रगतका दागहरू देखा पर्नु।
- पखेटा तथा पुच्छर च्यातिएको अवस्थामा हुनु।
- माछाको मृत्यु भई राख्नु।

उपरोक्त लक्षणहरू देखा पर्ना साथ माछामा रोग लागेको सम्झनुपर्दछ र तुरुन्त मत्स्य प्राविधिकलाई जानकारी गराउनु पर्दछ।

२१. माछामा रोग लाग्न नदिन के कस्ता पुर्व सावधानीहरू अपनाउनु पर्दछ ?

माछामा रोग लागेपछि उपचार गर्न कठिन एवं उत्पादन लागतमा वृद्धि हुन गई फाइदा कम हुने भएकोले रोग लाग्न नदिन पोखरीमा पानीको उचित गुणस्तर कायम गर्नुपर्ने, उपयुक्त पोषणयुक्त आहाराको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने, उच्च गुणस्तरको भुरा मात्र प्रयोग गर्नु पर्ने, जैविक सुरक्षाका विधिहरू अवलम्बन गरि रोग लाग्नबाट जोगाउनु अति उत्तम उपाय हो। यसका लागि निम्न कार्य गर्न सकिन्छ।

- वर्षको एक पटक सम्भव भएसम्म पोखरी सुकाउने।
- सिफारिस मात्रामा चुनको प्रयोग गर्ने र पोखरीको सरसफाई र व्यवस्थापनमा ध्यान दिने।
- प्रयोगमा आउने मत्स्य उत्पादन सामग्रीहरू जस्तै जाल, हापा, हेमोक, दाना दिने फिडिङ ट्रे आदिलाई पोटसियम परम्याग्नेटबाट सङ्क्रमणमुक्त गर्ने।

- जङ्गली माछा मार्ने ।
- प्रवेशद्वार र निकासद्वारमा जालीको प्रयोग गर्ने ।
- भूरा माछालाई छुट्टै राख्ने ।
- मरेको माछालाई तुरुन्त पोखरीबाट बाहिर निकाली गाड्ने ।
- प्रतिपक्षी जीवबाट जोगाउने ।
- समय समयमा पानीको गुणस्तर परिक्षण गरिरहने ।
- सकेसम्म पोखरीमा धेरै पटक जाल तानेर माछालाई तनाव नदिने ।
- माछाको जातिय तथा शारीरिक अवस्था अनुसारको गुणस्तरीय दानाको प्रयोग गर्ने ।

२२. माछाले दाना राम्रोसँग खाएको छैन, के कारणले होला ?

- पोखरीमा पानीको गुणस्तरमा हासआएमा ।
- माछाको दाना न्यून गुणस्तर भएको अवस्थामा ।
- माछालाई रोग लागेको अवस्थामा ।
- कार्प जातका माछाहरू राखिएको पोखरीको पानीको तापक्रम चिसो (१५ डिग्री सेल्सियस भन्दा कम) भएमा ।

२३. रेन्बो ट्राउट माछाको लागि कस्तो र कति पटक दाना खुवाउनुपर्छ ?

- माछाको विकासको क्रममा विभिन्न शारीरिक अवस्थामा आवश्यक पर्ने पोषक तत्वहरूको मात्रा पनि फरक फरक हुन्छ । भूरा अवस्थामा ४५ प्रतिशत प्रोटीन भएको दाना आवश्यक पर्दछ भने हुकौंला (फिङ्गरलिङ्ग) को लागि ४० प्रतिशत र खाने माछाको लागि ३५ प्रतिशत प्रोटीन भएको दाना आवश्यक पर्दछ ।
- दाना दिँदा हयाचलिङ्ग तथा फ्राईलाई प्रत्येक दिनमा ७ देखि ८ पटक, फिङ्गरलिङ्ग तथा खाने माछालाई २ पटक र माउ माछाको लागि दिनमा १ पटक दाना दिनुपर्दछ ।

२४. माछा पोखरीमा विभिन्न किसिमका चराहरूबाट बचाउन के गर्नु पर्दछ ?

- विशेष गरेर भूरा भएका पोखरीहरूमा चराचुरुङ्गीहरूले धेरै नै नोक्सान पुर्याउदछन् ।
- यिनको नियन्त्रणका लागि यिनीहरूलाई तर्साउन पोखरीमा टल्किने किसिमका ध्वजापताका चारैतिर लगाउने जसले गर्दा हावा चलेको वेलामा सुसाउँछ र टल्किने गर्दा पोखरीमा चरा डराएर आउँदैन ।
- समय समयमा पोखरीको नजिक वा पोखरीभित्र मान्छेको डमी निर्माण गरेर पनि समस्याको केही हल गर्न सकिन्छ ।
- माछापोखरीको नजिक अग्लो हुने बोटबिरुवाहरू रोप्नु हुदैन ।

२५. माछापालन गर्न सरकारले दिने अनुदान कहाँ र कसरी पाइन्छ ?

- माछापालन गर्न सरकारले पनि अनुदान दिने गरेको छ, तर यो अनुदान हाल राष्ट्रिय कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम अन्तर्गत पकेट, ब्लक, जोन तथा सुपरजोन सञ्चालन भएका जिल्लाहरूमा उपलब्ध छ।
- प्रदेशमा रहेका पशुपन्छी तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय सो अन्तर्गत रहेका पशु सेवा कार्यालय/विज्ञ केन्द्र र स्थानीय तह अन्तर्गत विभिन्न पालिकाहरूमा पशु सेवा हेर्ने शाखा मार्फत पनि अनुदान वितरण गरिने व्यवस्था रहेको छ।
- यो अनुदान प्राप्त गर्न मत्स्य कृषकहरूले ति स्थानमा गएर आवश्यक प्रक्रिया पूरा गर्नुपर्दछ।

२६. माछामा के कस्ता पौष्टिक तत्वहरू पाइन्छ ?

- माछा उच्च गुणस्तरयुक्त प्रोटीन र फाइदाजनक चिल्लो पदार्थ भएको पोषकतत्वहरूको स्रोत हो।
- माछामा मानव शरीरलाई आवश्यक पर्ने सबै किसिमका एमिनो एसिडहरू (Essential amino acids) पाइन्छ।
- माछामा पाइने विशेष किसिमको बोसो ओमेगा-३ फ्याटी एसिड, भिटामिन डी र भिटामिन-बी लगायतका खनिजतत्वहरू (क्याल्सियम, फस्फोरस, म्याग्नेसियम, आइरन, कपर र जिङ्क) पाइन्छन्।
- त्यसैले माछा गर्भवती महिला र मुटु रोगीका लागि समेत लाभदायक हुन्छ।
- माछामा कोलेस्टेरोल कम हुने भएकोले बिरामी, बच्चा, वृद्ध र सबै उमेरका मानिसहरूले उपयोग गर्न सक्छन्।
- माछामा कोलेस्टेरोल कम हुने र ओमेगा-३ फ्याटी एसिड पाइने हुनाले उच्च रक्तचाप घटाउनुका साथै हृदयाघात (Heart attack and stroke) हुनबाट बचाउँछ।

२७. स्वस्थ एवं ताजा माछाको पहिचान कसरी गर्न सकिन्छ ?

- माछाको शरीरको बाहिरी भागमा चिप्लोपना (Mucus)को उपस्थिति हुनु।
- शरीरमा चमक एवं ताजापन देखिनु।
- आँखा चम्किलो हुनु।
- माछाको कानेपत्र (Gills) रातो हुनु।
- माछाको शरीरमा औँलाले थिच्दा खाल्टो नपर्नु।
- माछामा नराम्रो गन्ध नआउनु।

२८. माछाको उत्पादन लिने उपयुक्त समय कुन हो ?

खाने माछाको बिक्रीवितरण वर्षभरि गर्न सकिने भए तापनि जाडो समयमा माछाको वृद्धि विकास कम हुने र बजारमा माछाको माग र मुल्य उच्च भएकोले व्यवसायिक दृष्टिकोणले उपयुक्त मानिन्छ।

२९. माछा बिक्री गर्ने साइजको भएपछि बिक्री भएन भने कसरी व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ?

माछा बिक्री गर्ने साइजको भएपछि बिक्री नभएमा त्यसलाई पोखरीमा नै अलिक कम पोषकतत्वहरू भएको दाना दिएर राख्न सकिन्छ र उचित समय आएपछि बिक्री वितरण गर्नु पर्दछ। पोखरीबाट एकैपटक माछा झिकेर बिक्री वितरण गर्नुभन्दा ठुलो माछा निकाल्दै सानो माछालाई पोखरीमा नै छोड्नु पर्दछ।

३०. माछापालन गर्दा सफल हुने मुख्य आधारहरू के के हुन् ?

- पोखरीको सरसफाई तथा तयारी राम्ररी गर्ने।
- फागुन-चैतसम्म फिगरलिङ्ग साइजको माछा भुरा अनुपात मिलाएर ठिक संख्यामा माछा भुरा राखिसक्ने।
- गुणस्तरयुक्त दाना उपयुक्त मात्रामा नियमितरूपमा प्रयोग गर्ने।
- पानीको गहिराई १.२-१.५ मिटर सधैं कायम राख्ने।
- पानीको रंग सधैं हरियो (केराको गुभाको पातको रंग) कायम राख्ने।
- पोखरी र पोखरीको डिलमा अनावश्यक झारपात हुन नदिने।
- पोखरीको पानीमा सधैं घाम लाग्ने गरी व्यवस्थापन गर्ने।
- माछाका शत्रुजीवहरू तथा रोगहरूको समयमै नियन्त्रण गर्ने।
- प्रत्येक दिन बिहानै माछा र पोखरीको निरीक्षण गर्ने।
- पानीको प्रवेश तथा निकासद्वारा जालीको उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने।
- पोखरीको पानी कतैबाट चुहावट हुन नदिने।
- नियमित रूपमा मत्स्य प्राविधिक तथा सफल मत्स्य कृषकहरूसँग सुझाव लिइराख्ने।
- प्रत्येक खर्च र आमदानीको विवरण (भुरा, दाना, मल, ज्यामी, अन्य खर्च, माछाको उत्पादन, बिक्री मुल्य, नाफा नोक्सान) नियमित रूपमा अभिलेख राख्ने।

३१. धानखेतमा माछापालन भनेको के हो? साथै के के पक्षहरूमा ध्यान दिनु पर्दछ?

धान रोपेको खेतमा माछाको भुरा स्टकिङ्ग गरेर धानका साथै माछाको पनि उत्पादन लिनु लाई बुझिन्छ। धानखेतमा माछापालन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने पक्षहरूमा जग्गाको छनोट, ट्रेन्च(खाडल) निर्माण, आलीको व्यवस्थापन, पानीको पर्याप्तता, पानीको प्रवेशद्वार/निकासद्वारको व्यवस्थापन, धानको उपयुक्त जात, मलखादको

उचित प्रयोग, उपयुक्त माछाको जात(कमन कार्प र टिलापिया), भुराको स्टक दर र माछाको दाना लगायतको पक्षहरूमा ध्यान दिनु पर्दछ।

३२. धान खेतमा माछापালन गर्दा के फाइदा हुन्छ ?

- प्रतिइकाइ क्षेत्रफलबाट धानको बढी उत्पादन लिन सकिन्छ।
- जग्गाको अधिकतम उपयोग हुन्छ।
- माछाले झार नियन्त्रणमा मद्दत पुर्याउँदछ।
- कीरा, कीराको फुल, लार्भा, प्युपा आदि माछाले खाइदिनाले बाली संरक्षणमा मद्दत पुग्दछ।
- थप प्राङ्गारिक मल एवं माछाको विसर्जनले माटोको उर्वरा शक्ति बढ्दछ।
- धान र माछा एक साथ दोहोरो बाली भित्र्याउन पाइन्छ।
- पोखरीको भन्दा धान खेतमा पालिएको माछालाई उत्पादन खर्च कम लाग्छ।
- प्राकृतिक प्रकोपबाट कुनै एक बाली नोक्सान भैहाले पनि एउटा बालीबाट परिपूर्ति गर्न सकिन्छ।

३३. माछापालन बारे नवीनतम प्रविधिहरू के कस्ता रहेका छन् ?

नवीनतम माछापालन प्रविधिहरूमा बायोप्लक (Bio floc) प्रविधि, मोतीपालन (Pearl Farming), IPRS (In Pond Raceway System), Aquaponics, RAS (Recirculatory Aquaculture System), Commercial live feed culture, IMTA(Integrated Multi-Tropic Aquaculture) आदि रहेका छन्। यस मध्ये केहि प्रविधिहरू बारे नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदद्वारा अध्ययन अनुसन्धान भैरहेका छन्।

३४. माछा भुरा कुन कुन सरकारी कार्यालयबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ?

माछा भुरा आफूलाई पायक पर्ने निम्नानुसारका सरकारी निकायहरूमा सम्पर्क गरी प्राप्त गर्न सकिन्छ।

क्र.स.	कार्यालयको नाम	कार्यालयको सम्पर्क नम्बर	सूचना अधिकारीको नाम	सूचना अधिकारीको नम्बर
१	केन्द्रीय मत्स्य प्रवर्द्धन तथा संरक्षण केन्द्र बालाजु, काठमाडौं	०१-४९५०८३३, ०१-४९८५६४६	सुमित्रा लौडारी	९८५१२४१६४६
२	मत्स्य मानव संसाधन विकास तथा प्रविधि परिक्षण केन्द्र, जनकपुरधाम, धनुषा	०४१-५२०३९६	नरेश कुमार महतो	९८५४०२४१५६

३	मत्स्य शुद्ध नक्ष संरक्षण तथा प्रवर्द्धन श्रोत केन्द्र, भैरहवा, रुपन्देही	०७१-४२९३१६	कृष्ण प्रसाद खनाल	९८५७०१२३१६
४	प्राकृतिक जलाशय मत्स्य प्रवर्द्धन एवं संरक्षण केन्द्र, हेटौडा, मकवानपुर	०५६-५२०१७९ ०५६-५२०५६७	बलराम आचार्य	९८५५०३१४५२
५	मत्स्य विकास केन्द्र, फत्तेपुर, सप्तरी	०३१-५५००९२	सन्देश खनाल	--
६	मत्स्य विकास केन्द्र, लहान, सिरहा	०३३-४१५०१०	अशोक यादव	९८५२८३१६१४
७	मत्स्य विकास केन्द्र, भण्डारा, चितवन	०५६-५५००८५	मोहन कुमार यादव	९८५५०९२२७८
८	मत्स्य विकास केन्द्र, कुलेखानी, मकवानपुर	०५६-६२०२३७	अनिल भण्डारी	९७६१७१५५७४
९	मत्स्य विकास केन्द्र, मिर्मी, स्याङ्जा	०६३-४०३००६, ९८५६०५१००५	तिलक रावत	९८६५८१८७७१
१०	मत्स्य विकास केन्द्र, शमशेरगंज, बाँके	०८१-४०००२७	--	९८५८०६१०६९
११	मत्स्य विकास केन्द्र, गेटा, कैलाली	०९१-५७५१२०	--	९८६५८३९४५०